

7. Гриценко Л. Основні ідеї інтерактивного особистісно-зорієнтованого навчання / Л. Гриценко // Завуч. – 2003. – № 15.
8. Костюк Г. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л.Н. Проколенко / Г. Костюк. – К., 1989. – 460 с.
9. Краєвський В. Дидактика и методика: учебное пособие / В. Краевский, А. Хуторской. – М.: Академия, 2007. – 352 с.
10. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Дж. Равен / пер. с англ. – М.: Когито-центр, 2002. – 396 с.
11. Савченко О.Я. Ключові компетентності – іноваційний результат шкільної освіти / О.Я. Савченко // Рідна школа. – 2011. – № 8-9.
12. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям / Сухомлинський В. – Вибрані твори: у 5 т. – Т. 3. – К., 1997.
13. Токмань Г. Методи викладання літератури в їхній особистісній спрямованості на учня / Г. Токмань // Дивослово. – 2004. – № 2.
14. Ушинський К. Питання навчання і виховання в початковій школі / К. Ушинський. – Вибр. твори: у 2 т. – К., 1972.
15. Фасоля А. Загальнонавчальні уміння в системі літературної освіти: інструмент, без якого не обійтися. // Дивослово. – 2012. – № 10.
16. Холодна М. Формирование персонального познавательного стиля ученика // Башмаков М.О. Теория и практика продуктивного обучения. – М., 2000.
17. Хуторской А. Современная дидактика / А. Хуторской. – СПб., 2001.

УДК 811.161.2'373

Надія Васильківська (Тернопіль)

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розкрито роль першої навчальної книги з рідної мови для патріотичного виховання молодших школярів як одного з компонентів соціокультурної компетентності. Подано методичні рекомендації щодо роботи з текстами та ілюстраціями Букваря для виховання поваги до державних і народних символів, рідної мови, звичаїв, природи.

Ключові слова: мовна особистість, українська мова, соціокультурна компетентність, патріотичне виховання.

Постановка проблеми. Серед пріоритетних напрямів державної політики визначено виховання національно-мовної особистості, яка на належному рівні повинна володіти рідною мовою як засобом комунікації, розвитку і самовираження, утвердження в суспільстві [4].

Навчання української мови спрямоване «на формування соціокультурної компетентності, яка охоплює загальнокультурний розвиток учнів, адаптацію їх до життя в певному соціальному середовищі, гро-

мадянське, патріотичне, морально-етичне, естетичне виховання» [5, 10].

Аналіз останніх досліджень. Соціокультурні аспекти становлення мовної особистості досліджували науковці А. Богуш, М. Вашуленко, Р. Дружиненко, В. Кононенко, Л. Мацько, В. Мельничайко, Т. Симоненко, Л. Струганець, В. Федоренко та ін. На жаль, проблема формування мовної особистості молодшого школяра, зокрема соціокультурний її аспект, у методичному плані недостатньо висвітлена на сторінках педагогічних видань. У статті ми поставили за мету розкрити роль першої навчальної книги з мови для патріотичного виховання молодших школярів. А також дати методичні рекомендації щодо роботи з текстами та ілюстраціями Букваря для виховання в першокласників любові і поваги до української мови, своєї Батьківщини, рідного народу, його культури.

Виклад основного матеріалу. До першочергових завдань формування громадянина країни належить виховання патріотизму. «Патріотизм розуміється не лише як абстрактне почуття самовідданої любові до рідної землі, її народу, держави, а й як любов до рідного слова, обожнювання своєї малої Батьківщини, непідробний інтерес до вітчизняної історії, шанування героїв і видатних співвітчизників, які жертвовно служили народові, збагачували його культуру й науку, збереження і примноження національних традицій, почуття національної гідності в поєднанні з повагою до всіх етносів, усвідомлення своєї нації і як носія неповторної своєрідності, і як органічної частини загальнолюдської спільноти тощо» [3, 15].

З початком шкільного навчання найпершим і найголовнішим підручником для першокласника стає Буквар, бо за ним він навчається грамоти та отримує уявлення про навколишній світ як цілісну багатогранну систему. А у професійних руках учителя Буквар стає незамінним інструментом. За його допомогою педагог не тільки навчає першокласників рідної мови, сприяє загальному розвитку дітей, а й формує особистість, виховує.

Добір навчальних текстів, тем для побудови діалогів і монологічних зв'язних висловлювань, використання тематичних груп слів, стійких висловів, у яких відображаються особливості матеріальної і духовної культури українського народу, його національного характеру передбачено соціокультурною змістовою лінією Державного стандарту [5, 11]. Ці завдання повною мірою реалізовано на сторінках Букваря М. С. Вашуленка, О. В. Вашуленко [1].

Загальновідомо, що любов до рідного краю, рідної культури, рідної мови починається з малого – з любові до своєї сім'ї, до своєї домівки, до своєї школи. Поступово розширюючись, ця любов переходить у любов

до рідної країни, до її історії, минулого й сучасного, до всього людства.

На основі змісту та ілюстрацій Букваря вчитель поступово розширює і поглиблює у першокласників отримані в дошкільному віці початкові уявлення про Батьківщину, розвиває й зміцнює оте сильне й природне почуття «малої батьківщини».

Буквар приділяє велику увагу вихованню в дітей любові до найрідніших людей, домашнього вогнища. Мамина пісня, її ніжне, рідне слово, приклад і порада (с.31, 33, 35, 38, 39, 46, 50, 97, 121-122), батьків приклад, його наука (с.37, 60, 74-75, 90), бабусині й дідусеві настанови, їхні знання й досвід, життєва мудрість (с.77, 79, 81, 94), родинні традиції (с.65, 87, 103) – усе це знайшло відображення на сторінках Букваря.

Отчий край, рідна місцевість, де кожен народився робив перші кроки, пізнавав довколишній світ, природу, глибоко западають у душу і постійно закликають повернутися з далеких та близьких життєвих доріг. Учитель повинен постійно залюблювати дітей у рідний край. Тексти й ілюстрації Букваря та Супутника Букваря якнайкраще сприяють реалізації цього завдання (с.5, 7, 8, 10 11, 21, 23, 42, 43, 55, 59, 67, 98-99 та інші).

Пошана до батьків, свого родоводу, традицій, любов до рідного краю завжди переростає в любов до «великої Батьківщини-України» (с.5, 116, 119, 128, 129). Батьківщина для кожного свідомого громадянина є настільки рідною, дорогою, що вона порівнюється з Матір'ю. Як матір, її не вибирають, не зраджують, вона в людини одна. «Можна все на світі вибирати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину», – рядки з вірша Василя Симоненка якнайкраще підтверджують зазначену думку.

У душі дитини патріотичні почуття народжуються під враженням казкових образів. «Казка – благородне джерело виховання любові до Батьківщини, яке нічим не можна замінити. Патріотична ідея казки – в глибині її змісту; створені народом казкові образи, що живуть тисячоліття, доносять до серця й розуму дитини могутній творчий дух трудового народу, його погляди на життя, ідеали, прагнення» [2, 177]. На сторінках Букваря є досить казок, на прикладі яких можна виховувати в учнів позитивні риси характеру. Наприклад, нещирі стосунки між друзями засуджує українська народна казка «Лисичка і Журавель» (с.106 107); бути щедрими вчить казкове оповідання «Лісовий майстер» (с.137); а бути розсудливими, поміркованими навчають казкові персонажі М. Коцюбинського (казка «Про двох цапків», с.148).

У Букварі міститься матеріал, який допоможе вчителю виховувати в учнів почуття громадянської гідності. Це, наприклад, тексти пісень (народних і колискових пісеньок, авторських пісень). Учні зможуть ді-

знатися, що в «усьому світі добре відомі прекрасні і мелодійні українські пісні» (с.95, 97, 120, 128, 143). Сучасні діти повинні знати нашу хліборобську історію. Тексти усної народної творчості на тему жнив, авторські тексти, ілюстрації про нелегку хліборобську працю (с.37, 49) сприятимуть формуванню в учнів гордості за свій трудолюбивий народ, пошани до людей праці, поваги до хліба, такого смачного й поживного, і в тяжкому труді заробленого. Про видатних, славних українців, гідних представників нашого народу учні дізнаються із текстів «Тарас Григорович Шевченко» (с.142), «Іван Якович Франко» (с.144), «Леся Українка» (с.146) та представлених на сторінках Букваря їхніх відомих творів (с.143, 145, 147).

Доленосне значення як для нації в цілому, так і для кожного українця має збереження, збагачення і дотримання українських звичаїв. «Застосування знань і засобів етнопедagogіки ставить реальний заслін бездуховності, національному нігілізму, допомагає дітям усвідомити свою роль як спадкоємців народних цінностей і традицій» [6, 227].

На сторінках Букваря (с.5, 13, 51, 128-129, 142-143, 149) є багато ілюстрацій, на яких зображено національну символіку (калина, верба, вишитий рушник). Є відтворений наш національний одяг, багатий розмаїттям барв та відтінків кольорів (з його територіальними відмінностями та особливостями) (с.5, 7, 9, 13, 35, 50, 53, 57, 77, 90, 91, 94, 105 та інші). Увазі дітей пропонується також зображення віночка (с.39, 51, 57, 129), цього своєрідного дівочого оберегу, «знахаря душі». Учитель може розповісти першокласникам, що кожна із 12-ти квіток віночка щось означає (дівочу красу, чистоту, здоров'я тощо), як і прив'язані до віночка кольорові стрічки (означають землю, сонечко, воду тощо). На свято Івана Купала дівчата пускали віночки на воду. Уявити обряд допоможе дітям текст «На Івана Купала» та відповідний сюжетний малюнок (с.57). Традиції, звичаї, обряди нашого народу представлені відповідними ілюстраціями та текстами на сторінках Букваря. Там є, приміром, закликаночки, веснянки, обрядові, народні пісні (с.89, 97, 105). У Букварі достатньою мірою відображено також перлини усної народної творчості: прислів'я, приказки, загадки, скоромовки. За визначенням К. Ушинського, «навіть чи є кращий засіб привести дитину до живого джерела народної мови і виховати в душі дитини несвідомо такт цієї мови» [7, 270].

Однією з головних ознак держави, за якою розрізняють країну в світовому співтоваристві, є її символіка. Засвоєння учнями державних символів – Державний Гімн України, Прапор, Герб – сприяє формуванню в дітей громадянської самосвідомості, патріотичних і моральних почуттів (с.3, 5, 150). На доступному для першокласників рівні вчитель повинен

пояснити, що символізує кожен із цих атрибутів Української держави. Учні дізнаються, герб – тризуб золотой барви на синьому сукні, прапор – прямокутне полотнище синього і жовтого кольору, гімн не є новоствореними, а успадковані символи українського народу. Державним Гімном України розпочинається сучасний буквар.

Нині, коли відбувається активний розвиток демократизації держави, коли від громадянської позиції кожного члена суспільства залежить демократичне майбутнє країни, питання патріотичного виховання звучить надзвичайно актуально та своєчасно. Адже збудувати процвітаючу українську державу зможуть лише її палкі патріоти, об'єднані національною ідеєю – ідеєю незалежності й державності. Отже, виникла настійна потреба формувати в учнів соціокультурні знання й уміння. Становлення мовної особистості необхідно здійснювати вже в початковій школі у процесі опанування гуманітарних дисциплін, зокрема української мови. Важливим дидактичним засобом навчання, розвитку, виховання першокласників є Буквар. Це перша і найголовніша книга, за допомогою якої дитина зможе не тільки навчитися рідної мови, а й усвідомити себе громадянином України. А Буквар М. С. Вашуленка, О. В. Вашуленко повною мірою сприятиме цьому.

Перспективними щодо соціокультурного аспекту формування мовної особистості молодшого школяра вважаємо подальші розвідки етнолінгвістичного підходу у навчально-виховному процесі.

1. Вашуленко М. С. Буквар: підручник для 1 кл. загальноосвіт. навч. закл. / М. С. Вашуленко, О. В. Вашуленко. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2012. – 152 с. : іл.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Дочек Н. Своєрідність концепції виховання громадянина за спадщиною В. О. Сухомлинського / Н. Дочек // Рідна школа. – 2007. – № 9. – С. 14 – 16.
4. Концепція загальної і середньої освіти (12-річна школа) // Педагогічна газета. – 2002. – № 1(91). – С. 4 – 6.
5. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1–4 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2012. – 392 с.
6. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка : навчальний посібник / М. Г. Стельмахович. – К. : ІСДО, 1986. – 286 с.
7. Ушинський К. Д. Рідне слово. Книжка для тих, хто навчає / К. Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори : у 2 т. Т. 2 : Проблеми російської школи. – К. : Рад. шк., 1983. – С. 232 – 294. – (Пед. б-ка).

The article deals with the analysis of the role of the first textbook in mother tongue for the patriotic education of primary school pupils as one of the components of social

and cultural competence. Methodological recommendations have been given as to the ways of working with the texts and illustrations in the Bukvar (alphabet book), which would encourage upbringing of respect for the state and national symbols, mother tongue, customs and nature.

Key words: *lingual personality, the Ukrainian language, social and cultural competence, patriotic education.*

УДК 811.161.2 : 37.02

Валентина Вітюк (Луцьк)

ОСНОВНІ ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті подано авторське бачення реалізації соціокультурної змістової лінії на уроках української мови у початкових класах, визначено основні шляхи формування соціокультурної компетентності молодших школярів, представлено текстовий матеріал соціокультурної тематики та інноваційні комунікативні завдання до його опрацювання.

Ключові слова: *соціокультурна змістова лінія, соціокультурна компетенція, соціокультурна компетентність, країнознавча, лінгвокраїнознавча, соціолінгвістична компетенція.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Модернізація початкової освіти, впровадження Державного стандарту початкової загальної освіти, нових програм для загальноосвітніх навчальних закладів (1-4 класи) зумовлюють потребу в оновленні освітнього змісту, структури, форм і методів навчання. Сьогодні навчання української мови у початковій школі має бути спрямоване на «формування соціокультурної компетентності, яка охоплює загальнокультурний розвиток учнів, адаптацію їх до життя в певному соціальному середовищі, громадянське, патріотичне, морально-етичне, естетичне виховання» [2, 3].

В останні роки посилюється увага науковців, лінгводидактів, вчителів до проблеми формування соціокультурної компетентності як одного із важливих показників готовності учнів до ефективної комунікації та як одного із необхідних чинників формування духовної культури особистості. Оскільки досконале володіння українською мовою є вагомою умовою входження в соціум, визначення свого місця в ньому, розкриття потенційних можливостей особистості, то для успішного міжкультурного спілкування недостатньо лише засвоїти мовну систему і набути